LUG‘AT BOYLIGINI OSHIRISHDA KITOB O‘QISH ODATINING O‘RNI

Butayeva Madina Ikromjonovna
SamDChTI, Ingliz tili fakulteti, XTA yo’nalishi 2-bosqich talabasi
*Telefon raqam: +998*932373119
Email: madina2008uzb@icloud.com
Ilmiy rahbar: **Zubaydova Nilufar Ne’matillayevna**

Annotatsiya: Ushbu maqolada kitob o‘qish odatining inson lug‘at boyligini shakllantirish va rivojlantirishdagi ahamiyati haqida so‘z yuritiladi. Ayniqsa, chet tilini o‘rganayotgan talabalar uchun mutolaaning yangi so‘zlarni o‘zlashtirish, ularning ma’nosini kontekst orqali anglash va nutqda to‘g‘ri qo‘llashdagi imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, muntazam kitob o‘qishning o‘qish, yozish va og‘zaki nutq ko‘nikmalariga ta’siri, badiiy va ilmiy matnlarning til o‘rganishdagi o‘ziga xos jihatlari tahlil qilinadi. Maqolada kitob o‘qishni kundalik odatga aylantirish orqali lug‘at boyligini izchil rivojlantirish mumkinligi yoritiladi.

Kalit so’zlar: kitob o‘qish, lug‘at boyligi, mutolaa, yangi so‘zlar, chet tilini o‘rganish, o‘qish ko‘nikmasi, til kompetensiyasi, mustaqil ta’lim.

THE ROLE OF READING IN INCREASING VOCABULARY

Butayeva Madina Ikromjonovna
2nd-year student at the Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract. This article discusses the importance of the habit of reading in building and developing an individual's vocabulary. It specifically examines how reading enables students learning a foreign language to acquire new vocabulary, grasp the meanings of words through context, and use them accurately in speech. Furthermore, the article analyzes the impact of regular reading on reading, writing, and oral communication skills, as well as the distinct roles that literary and academic texts play in language learning. It highlights how transforming reading into a daily habit can lead to the consistent development of one's vocabulary.

Key words: reading books, vocabulary, extensive reading, new words, learning a foreign language, reading skills, language competence, independent learning.

РОЛЬ ЧТЕНИЯ В РАСШИРЕНИИ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА

Butayeva Madina Ikromjonovna

Аннотация: В данной статье рассматривается значение привычки к чтению для формирования и развития словарного запаса человека. В частности, анализируется, как чтение помогает учащимся, изучающим иностранный язык, пополнять лексический запас, постигать значения слов через контекст и грамотно использовать их в речи. Кроме того, в статье исследуется влияние регулярного чтения на развитие навыков чтения, письма и устного общения, а также рассматривается особая роль художественных и академических текстов в процессе изучения языка. Подчеркивается, что превращение чтения в ежедневную привычку способствует последовательному обогащению словарного запаса.

Ключевые слова: чтение книг, словарный запас, обширное чтение, новые слова, изучение иностранного языка, навыки чтения, языковая компетенция, самостоятельное обучение.

Tilni yaxshi bilish faqat grammatik qoidalarni o‘zlashtirish yoki murakkab gaplar tuza olish bilan belgilanmaydi. Inson o‘z fikrini aniq va tushunarli ifodalashi uchun yetarli so‘z boyligiga ham ega bo‘lishi kerak. Kundalik hayotda ba’zan biror fikrni aytmoqchi bo‘lamiz, ammo aynan kerakli so‘zni topishga qiynalamiz. Bu holat, ayniqsa, chet tilini o‘rganayotgan talabalar orasida ko‘p uchraydi. Ular grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzishni bilishi mumkin, biroq so‘zlarning kamligi sababli fikrini to‘liq bayon qila olmaydi. Shuning uchun til o‘rganish jarayonida yangi so‘zlarni o‘zlashtirishga alohida e’tibor qaratish zarur.

Lug‘at boyligini oshirishning turli usullari mavjud. Masalan, yangi so‘zlarni yodlash, lug‘atlardan foydalanish, filmlar tomosha qilish, podkast tinglash va suhbatlarda faol qatnashish shular jumlasidandir. Biroq bu usullar orasida kitob o‘qishning o‘ziga xos o‘rni bor. Chunki kitob insonni nafaqat yangi so‘zlar bilan tanishtiradi, balki ularning qanday vaziyatlarda ishlatilishini ham ko‘rsatadi. Biror so‘zni alohida yodlash bilan uni matn ichida uchratish o‘rtasida sezilarli farq mavjud. Matnni o‘qiyotgan inson so‘zning ma’nosini atrofidagi jumlalar orqali tushunishga harakat qiladi. Natijada yangi so‘z esda yaxshiroq saqlanib qolishi mumkin.

Kitob o‘qish lug‘at boyligini oshirishning samarali yo‘llaridan biri hisoblanadi. Buning asosiy sababi shundaki, mutolaa davomida inson turli mavzularga oid so‘z va iboralarga duch keladi. Masalan, badiiy asarlarda inson xarakteri, his-tuyg‘ular, tabiat va kundalik hayot bilan bog‘liq ifodalar ko‘p uchraydi. Ilmiy va ommabop kitoblarda esa ma’lum bir sohaga tegishli atamalar, tushunchalar va rasmiy uslubdagi so‘zlar bilan tanishish mumkin. Demak, o‘qilayotgan materialning turi ham o‘zlashtiriladigan so‘zlar tarkibiga ta’sir qiladi.

Kitob o‘qishning yana bir muhim jihati - yangi so‘zlarni kontekst orqali tushunish imkoniyatidir. Masalan, ingliz tilidagi biror so‘z bir nechta ma’noga ega bo‘lishi mumkin. Uni faqat lug‘atdan izlash orqali barcha qo‘llanish holatlarini anglash qiyin. Ammo matn davomida ushbu so‘z turli vaziyatlarda ishlatilsa, o‘quvchi uning ma’nosidagi farqlarni

yaxshiroq tushunadi. Bundan tashqari, so‘zning boshqa so‘zlar bilan qanday birikishi, gapda qaysi o‘rinda kelishi va qanday grammatik shakllarda ishlatilishi ham namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan mutolaa faqat yangi so‘zlarni o‘rganish emas, balki ularni amaliy nutqda qo‘llashga tayyorgarlik jarayoni hamdir.

Ayniqsa, ingliz tilini o‘rganayotgan talabalar uchun ingliz tilidagi kitoblarni mutolaa qilish foydali hisoblanadi. Biroq bu jarayonda o‘quvchining til darajasiga mos asar tanlash muhim. Boshlang‘ich darajadagi talaba murakkab ilmiy asarni o‘qishga kirishsa, ko‘p uchraydigan notanish so‘zlar uning qiziqishini pasaytirishi mumkin. Shu sababli dastlab qisqa hikoyalar, soddalashtirilgan badiiy asarlar yoki kundalik mavzulardagi matnlardan boshlash maqsadga muvofiq. Til bilimi rivojlangani sari murakkabroq asarlarga o‘tish mumkin. Bunday bosqichma-bosqich yondashuv o‘quvchining o‘z imkoniyatlariga bo‘lgan ishonchini ham mustahkamlaydi.

Shuni ham unutmaslik kerakki, ko‘p kitob o‘qishning o‘zi har doim ham lug‘at boyligining sezilarli oshishini anglatmaydi. O‘qilgan matn ustida ishlash, yangi so‘zlarga e’tibor berish va ularni qayta qo‘llash ham muhim. Masalan, talaba o‘zi o‘qigan bobdan besh yoki o‘nta yangi so‘zni tanlab, ularning ma’nosini yozib borishi mumkin. Keyin har bir so‘z ishtirokida mustaqil gaplar tuzish yoki kichik matn yozish foydali natija beradi. Bir necha kundan so‘ng ushbu so‘zlarni yana takrorlash ularning xotirada saqlanishiga yordam beradi. Eng muhimi, yangi o‘rganilgan so‘zlar faqat daftar sahifalarida qolib ketmasdan, kundalik nutqda ham ishlatilishi kerak.

Kitob o‘qishning lug‘at boyligiga ta’siri bilan bir qatorda, yozma va og‘zaki nutq rivojiga ham aloqasi bor. Muntazam mutolaa qiladigan inson turli jumla tuzilishlari, iboralar va fikrni ifodalash usullari bilan tanishib boradi. Masalan, ingliz tilidagi badiiy asarlarni o‘qigan talaba hikoya qilishda ishlatiladigan ifodalarni o‘rganishi mumkin. Gazeta va maqolalarni o‘qish esa rasmiy hamda tahliliy uslubdagi so‘zlardan foydalanish imkonini beradi. Keyinchalik bu bilimlar insho yozish, taqdimot tayyorlash yoki suhbat davomida o‘z fikrini asoslashda qo‘l keladi.

Hozirgi vaqtda kitob o‘qish uchun faqat bosma nashrlardan foydalanish shart emas. Elektron kitoblar va audiokitoblar ham mutolaa jarayonini ancha qulaylashtirdi. Masalan, talaba ingliz tilidagi elektron kitobni o‘qiyotganda tushunmagan so‘zining ma’nosini elektron lug‘at orqali tekshirishi mumkin. Audiokitoblar esa yozma shaklda uchraydigan yangi so‘zlarning talaffuzini eshitish imkonini beradi. Bunda o‘qish va tinglash ko‘nikmalari birgalikda rivojlanadi. Shunday bo‘lsa-da, elektron vositalardan foydalanish mutolaaning asosiy maqsadini chetga surmasligi kerak. Muhimi, o‘quvchi matn mazmunini tushunishga va yangi bilimlarni o‘zlashtirishga e’tibor qaratishi lozim.

Kitob o‘qish odatini shakllantirishda eng katta qiyinchiliklardan biri - muntazamlikni saqlashdir. Ko‘pchilik bir vaqtning o‘zida ko‘p sahifa o‘qishni rejalashtiradi, biroq kundalik mashg‘ulotlar sababli bu rejani davom ettira olmaydi. Aslida, mutolaani katta vazifaga aylantirish shart emas. Har kuni 15–20 daqiqa kitob o‘qish ham yaxshi boshlanish bo‘lishi mumkin. Muhimi, tanlangan asar o‘quvchining qiziqishiga mos kelishi kerak.

Chunki inson o‘zi qiziqqan mavzuni o‘qiyotganda yangi so‘zlarni ham tabiiy ravishda o‘rganadi. Masalan, sayohatga qiziqadigan talaba turli mamlakatlar haqidagi matnlarni, adabiyotga qiziqadigan o‘quvchi esa hikoya va romanlarni tanlashi mumkin.

Ta’lim jarayonida o‘qituvchilar ham kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishni oshirishga hissa qo‘shishi mumkin. Buning uchun talabalarga bir xil asarni majburiy o‘qitish bilan cheklanmasdan, ularning qiziqishlariga mos kitoblarni tanlash imkoniyatini berish foydali. O‘qilgan asar yuzasidan kichik suhbatlar tashkil etish, yangi so‘zlarni muhokama qilish va kitob mazmunini o‘z so‘zlari bilan qayta hikoya qilish kabi mashg‘ulotlar mutolaaning amaliy samarasini oshiradi. Bunday faoliyatlarda talaba nafaqat yangi so‘zlarni eslab qoladi, balki ularni mustaqil nutqida ishlatishga ham o‘rganadi.

Yana bir e’tiborli jihat shundaki, kitob o‘qish insonning dunyoqarashini kengaytiradi. Turli mualliflarning asarlarini o‘qish orqali o‘quvchi yangi fikrlar, hayotiy vaziyatlar va madaniy qarashlar bilan tanishadi. Bu esa uning so‘z tanlash imkoniyatini kengaytirish bilan birga, fikrlash va tahlil qilish qobiliyatiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, chet tilidagi adabiyotlarni o‘qish boshqa xalqlarning madaniyati, urf-odatlari va turmush tarzi haqida tasavvur hosil qilishga yordam beradi. Natijada til o‘rganish oddiy so‘z yodlash jarayonidan kengroq mazmun kasb etadi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, kitob o‘qish odati lug‘at boyligini oshirishning tabiiy va samarali usullaridan biridir. Mutolaa orqali inson yangi so‘zlarni o‘rganadi, ularning turli vaziyatlarda qo‘llanishini tushunadi va asta-sekin o‘z nutqida ulardan foydalanishga odatlanadi. Ayniqsa, chet tilini o‘rganayotgan talabalar uchun muntazam kitob o‘qish o‘qish, yozish va gapirish ko‘nikmalarini birgalikda rivojlantirish imkonini beradi. Biroq buning uchun faqat ko‘p o‘qish emas, balki o‘qilgan material ustida ishlash, yangi so‘zlarni takrorlash va ularni amaliyotda qo‘llash ham zarur. Kitob o‘qish insondan sabr va davomiylikni talab qiladi, ammo vaqt o‘tishi bilan bu odat uning til bilimlari va fikrlash qobiliyatida sezilarli o‘zgarishlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli mutolaani faqat ta’lim jarayonidagi topshiriq sifatida emas, balki kundalik hayotning ajralmas qismi sifatida qabul qilish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Day, R. R., & Bamford, J. (1998). Extensive Reading in the Second Language Classroom. Cambridge: Cambridge University Press.
2. Krashen, S. D. (2004). The Power of Reading: Insights from the Research. 2nd ed. Westport, CT: Libraries Unlimited
3. Nation, I. S. P. (2001). Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: Cambridge University Press.
4. https://www.uzresearchers.com
5. https://cyberleninka.ru
6. https://inlibrary